

ESÉLYEIK ELLENÉRE SIKERES VÁLLALKOZÁSOK AZ ABAÚJI TÉRSÉGBEN

Havasi Virág

egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete
3515 Miskolc, Miskolc-Egyetemváros, e-mail: bolhflor@uni-miskolc.hu

Absztrakt

A tanulmány a Creative Region kutatás eredményeire támaszkodva mutatja be az Abaúji térség vállalkozásainak és szociális gazdaságának világát. A térség az utóbbi évtizedekben leszakadó státuszú, a legnagyobb foglalkoztatók az önkormányzatok, a vállalkozások zöme mezőgazdasági, illetve kereskedelmi jellegű. A szociális gazdaság szereplőinek száma és gazdasági teljesítménye is alacsonynak mondható. A tanulmányban négy különleges vállalkozás történetét és jellemzőit mutatom be, melyek az esélyek ellenére lettek sikeresek. A cikk célja annak megértése, hogy mi az üzleti/gazdasági/közösségi siker kulcsa egy hátrányos helyzetű régióban. Ezek pedig a helyi értékek felismerésének és kihasználásának képessége, a szakmai tudás és a kitartás.

Kulcsszavak: Abaúji térség, szociális gazdaság, kis-és középvállalkozások

Abstract

The study presents the characteristics of enterprises and social economy of the Abaúj region based on the results of the Creative Region research project. The region has been “lagging behind” in the latest decades, the largest employers are the local governments, and most of the enterprises are functioning in the agricultural or commercial sectors. The number and economic performance of the social economy actors are also low. In this paper I describe the history and characteristics of four special enterprises that have been successful against the odds. The aim of the paper is to identify the keys to economic, business and community success. These are: ability to recognize and exploit local values, professional knowledge and perseverance.

Keywords: Abaúj region, social economy, small and medium enterprises

1. Bevezetés

Az Észak-Magyarországi régió, és így az Abaúji térség társadalmi-gazdasági viszonyait a XX. század során legalább három lényeges történelmi hatás formálta. Az első világháború utáni határmódosítás nyomán mind az ipar, mind a felvevőpiac nagy része elveszett. A második hatás a szocialista iparosítás volt, a harmadik pedig a rendszerváltás. (Kocziszky, 2001). Az Abaúji térség lakói a rendszerváltás előtt alapvetően a mezőgazdaságból éltek, illetve az ipari városokban találtak munkahelyet - és ingáztak vagy heteltek. Az utóbbi évtizedekben a térség gazdasági státusza „leszakadó” lett, az átlagjövedelem, iskolázottság és a vállalkozások száma is az országos átlag alatti.

A tanulmány első része az Észak-Magyarországi régió és Borsod-Abaúj-Zemplén (BAZ) megye, mint leszakadó régió statisztikai jellemzőit mutatja be és körüljárja a szociális gazdaság kérdéskörét, mint a lehetséges megoldások egyik útját. A következő rész az abaúji régió vállalkozásainak világát jellemzi röviden, kitérve a szociális gazdaság helyzetére. Ezt követően olyan vállalkozásokat ismerhe-

tünk meg, amelyek valamilyen szempontból speciálisak, amelyek az esélyeik ellenére prosperálnak (prosperáltak). A cikk célja annak megértése, hogy mi az üzleti/gazdasági/közösségi siker kulcsa egy hátrányos helyzetű régióban.

A tanulmány forrásai a szerző által a Creative Region projektben készített interjúk, illetve az elérhető hivatalos statisztikák. A Creative Region a Miskolci Egyetem 2018 tavaszán indult kutatási projektje, melyben négy kar kutatói és oktatói vettek részt. Az Encsi Kistérség 27 csereháti településére, vagyis a történeti Abaúj magyarországi községeinek egy részére terjedt ki ez a kutatás, így én is ezen településeket térképeztem fel. Számos interjút készítettem a kutatás során, ezen tanulmány alapjául ezek közül négy szolgált: 2018 nyarán a Vécsecity kastélyszálló menedzserével, Böszörményi Krisztiánával a kastélyszállóban készült az interjú, Mata Imrével, a fulókércsi szociális szövetkezet elnökével és Fulókércs polgármesterével Fulókércsen, Balog Attila őstermelővel Hernádvécsein, 2021 nyarán az Anyukám mondta tulajdonosával és chefjével Dudás Szabolccsal Encsen.

2. Leszakadó régiók és a szociális gazdaság

Magyarország gazdasági térszerkezetéről elmondható, hogy hosszú távon stabil és jelentős mértékű útfüggőséget mutat. Egy térség gazdasági lehetőségeit a feldolgozóipar fejlődése alapvetően befolyásolja, és mivel az ország külső tőkefüggősége erős, nagyobb gazdasági növekedés azokban a térségekben várható, ahol erőteljesebb a külföldi működő tőke, a fejlett üzleti szolgáltatások és a feldolgozóipar jelenléte. A növekedésnek egyre nagyobb korlátja a megfelelően képzett, magas hozzáadott értéket előállító munkaerő súlyosbodó hiánya. Az európai uniós források ugyan jelentős mértékben hozzájárulnak az ország gazdasági növekedéséhez, de területi kiegyenlítő hatásuk nem mutatható ki. (Zsibók, 2019)

A régiók közötti különbségeket a fontosabb fejlődést regisztráló jelzőszámokkal illusztrálhatjuk.

Az általunk vizsgált régióra, illetve megyére nézve 2020-ban ezek az adatok így alakultak: BAZ megyében az egy főre jutó GDP az országos átlag 70%-a volt (egy főre jutó bruttó hazai termék megye és régió szerint - https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0078.html), a munkanélküliségi ráta az utolsó negyedévben 5% volt, míg az országos adat 4,1% (munkanélküliségi ráta, megye és régió szerint, negyedévente - https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0171.html), és a beruházások 7%-a valósult meg BAZ megyében (nemzetgazdasági beruházások teljesítményértéke anyagi-műszaki összetétel szerint - https://www.ksh.hu/stadat_files/ber/hu/ber0007.html). A bruttó hozzáadott érték 6,7%-a keletkezett az Észak-Magyarországi régióban (a vállalkozások bruttó hozzáadott értékének megoszlása kis- és középvállalkozási kategória és régió szerint [%] - https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0049.html), a nettó jövedelem/fő ebben a régióban 1 493 127 Ft volt, míg 1 764 822 az országban (egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem régió és településtípus szerint [forint/fő/év] - https://www.ksh.hu/stadat_files/jov/hu/jov0045.html). Az iskolai végzettségeket tekintve a térség lemaradást jól illusztrálja, hogy a 2011-es Népszámlálás adatai szerint a 15 éven felüliek 31%- rendelkezik maximum nyolc általánossal, míg ez a szám BAZ megyében 36% (saját számítás a ksh.hu adatai alapján).

A leszakadó régiókban különös jelentősége lehet a gazdasági- társadalmi fejlődés viszonylag új jelenségének, a szociális gazdaságnak. A kifejezés pontos definiálása nehézségekbe ütközik. Ennek oka részben az, hogy különböző országokban eltérő a szociális gazdaságba tartozó szervezetek elterjedtsége és szabályozása (Borzaga és Tortia, 2007), másrészt pedig nehéz elkülöníteni a szociális gazdaság kifejezést a nonprofit és a harmadik szektor kifejezésektől. Campbell megfogalmazásában a szociális gazdaság szervezetei termék-előállítással vagy szolgáltatás nyújtással foglalkoznak, mely tevékenység

során a hátrányos helyzetű emberek helyzetét javítják azok foglalkoztatásán keresztül és egyúttal részt vesznek a közösségek összetartozásának, identitás tudatának és társadalmi tőkájének megerősítésében. (Campbell, 1999) A legújabb, Európai Unió definíció szerint az alábbi elvek jellemzik a szociális gazdaság működését:

- az egyéni és társadalmi cél elsőbbsége a tőke előtt
- önkéntes, nyílt tagság (nem értelmezhető az alapítványokra)
- a tagság demokratikus kontrollja
- a tagok/használók és/vagy az általános érdek kombinációja
- szolidaritás és felelősség elveinek védelme és alkalmazása
- autonóm menedzsment, államtól való független működés
- a profit legnagyobb része fenntartható fejlődés céljaira és a tagok vagy a köz érdekeinek nyújtott szolgáltatásokra fordítódik. (CIRIEC, 2017)

A magyar szóhasználatban a szociális gazdaságot szűkebb értelemben használjuk, azokra a szervezetekre, melyek hátrányos helyzetű emberek társadalmi integrációját célozzák gazdasági tevékenységükkel. Ezeket a szervezeteket a társadalmi célú vállalkozások (ld: <https://www.palyazat.gov.hu/ginop-512-trsadalmi-cl-vllalkozsok-sztnzse>, <https://www.palyazat.gov.hu/ginop-513-16-trsadalmi-cl-vllalkozsok-sztnzse>, Utolsó megtekintés: 2020. január 5.) kifejezés írja le. (Havasi, 2021)

Szervezetileg társadalmi célú vállalkozásként működhet civil szervezet (egyesületek és alapítványok) vagy nonprofit gazdasági társaság (tipikusan kft). A szövetkezeteket is a társadalmi célú vállalkozások világába sorolhatjuk filozófiájuk és működés módjuk alapján. Speciális formájuk a szociális szövetkezet, melynek célja a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése (2006.X. tv. a szövetkezetekről). (Havasi, 2021)

Összességében két fő csoportra oszthatjuk a társadalmi célú vállalkozásokat: a társadalmi integrációt szolgáló szociális gazdasági megoldásokról (inclusive social economy), ideértve a tranzit foglalkoztatási programokat is; és az- egyéb társadalmi célú vállalkozásokra. (Havasi, 2021)

A leszakadó térségekben különösen indokolt lenne a szociális gazdaság jelenléte. Ugyanakkor a Mélypataki-Olajos szerzőpáros (2020) megállapította BAZ megye szociális szövetkezeteit vizsgáló kutatásukban, hogy ott működik több szociális szövetkezet, ahol fejlettebb az ipari és piaci környezet. Nem meglepő eredmény ez, a szociális gazdaság szereplőinek is meg kell felelniük a piac és állam által állított követelményeknek. „Csak” ezen túl a hátrányos helyzetű emberek boldogulását is szeretnék segíteni. Tehát ha létre is jönnek a fejletlenebb régiókban, nehezebben maradnak talpon.

3. Vállalkozások az Abaúji térségben

Magyarországon az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma 2010-ben 70 volt, BAZ megyében 47, míg az Encsi kistérségben 28 (1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma gazdálkodási formák szerint kistérségenként, 2010, http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/valldemog/tablvad10_17.html). Az 1.-2. sz táblázatokban láthatjuk, hogy a vizsgált településeken mennyi volt 2015-ben a TEIR (Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs rendszer) szerint az őstermelők, civil szervezetek, szövetkezetek, ezen belül a szociális szövetkezetek, valamint az ezer főre eső vállalkozások száma (Működő vállalkozások 1000 lakosra, 2015, <https://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/mo/vallalkozas.html>). A települések a lakosság számuk (A lakosság szám forrása a népesség.com oldal adatai. Mindenhol az elérhető legújabb adatok szerepelnek, 2021-2019 közöttiek) sorrendjében szerepelnek a táblázatban, így

könnyebben kitűnik, hogy a hasonló lélekszámú településekhez képest melyikben tér el a vállalkozások száma. Az első táblázatban a 300 fő feletti, a másodikban az attól kisebb lakosságszámú települések szerepelnek. A táblázatokban feltüntettem a roma lakosság arányát a 2011-es népszámlálás adatainak felhasználásával (Népszámlálás, 2011. 9. Nemzetiségi adatok. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf), mivel azonban a népszámlálási adatok a reálistól lényegesen alacsonyabbak, egyes települések esetében zárójelben szerepeltettem a helyi adatközlő által becsült számokat is.

A vizsgált települések közül a kistérségi központban, Encsen kb. a megyei átlagnak megfelelő az 1000 főre jutó vállalkozások száma, míg néhány kicsi, romák által nem lakott településen az országos átlagot is jócskán meghaladja. Keresztéte sajátos kivétel, jelentős arányú roma lakossága van, de így is a legtöbb egy főre eső vállalkozással rendelkező település.

A településeket összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a hasonló lakosságszámú településeken a magasabb roma lakosságarány mindenhol (Keresztétét kivéve) a vállalkozások alacsonyabb számával jár együtt. Ez persze nem meglepő, a roma lakosság alacsony iskolai végzettségű és tökeszegény, ráadásul az elcigányosodó településekről a nem cigány lakosság el is vándorol, különösen a jobb életkialakítással rendelkező réteg. Roma vállalkozóról Bereten hallottam, aki építési vállalkozó, illetve van roma östermelő- nem túl sok. Közülük egyet a későbbiekben részletesebben bemutatok. A szociális gazdaság világában arányaiban nagyobb mértékben próbálkoznak a romák.

1. táblázat. Az Abaúji térség településeinek jellemzői 1.

	lakosság	romák	1000 főre jutó vállalkozások	östermelők	szövetkezetek (szociális szövetkezetek)	civil szervezetek (gazdasági aktivitás)
Encs	6436	17,8 (25)	49	197	3	59 (1)
Forró	2683	37,5	24,1	36	1	9
Méra	1691	15,7	18,5	32	4	11 (1)
Hernádvécse	1112	42,7 (95)	6,4	10	4 (3)	13
Szalaszend	1068	14,4	15,1	38	0	8 (1)
Baktakék	830	40,4	19,2	41	1	7
Csenyété	523	89,5	0	0	0	1
Krasznokvajda	518	26,6	27,9	19	0	2
Fáj	475	1,9 (95)	0	1	1	2
Szemere	424	40,1 (60)	12,8	7	2 (1)	6
Fulókércs	422	37,4 (80)	2,7	8	1	3
Fancsal	347	0	39,8	26	1	4 (1)
Beret	300	56	3,6	2	3 (2)	1

Forrás: saját szerkesztés a ksh.hu és Teir adatainak felhasználásával (lsd. 3. fejezet 1., 4. bekezdés)

A vállalkozásokon belül a térségben jelentős súlyt képviselnek a mezőgazdasági vállalkozások. Észak-Magyarországon a mezőgazdasági vállalkozások részaránya 5% volt 2010-ben, míg az Encsi kistérségben 13% (1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma gazdálkodási formák szerint kistérségenként, 2010, http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/valldemog/tablvad10_17.html). A helyi adatközlők jellemzően csak mezőgazdasági vállalkozásokat tudnak megnevezni az egy-két nagyobb létszámot foglalkoztató vállalkozásokon kívül. Tipikusan közszolgáltatók és kereskedelmi egységek vannak jelen ezeken a településeken, a két városban egyéb szolgáltatások is. Szalaszenden bútort gyárt egy 21 embert foglalkoztató cég és elektromos alkatrészeket egy 2 főt foglalkoztató vállalkozás, Bereten ásványvíz palackozó üzem van, ami 15 embert foglalkoztat. Különleges a terület két kastélyszállója, a pusztaradványi, amely jelenleg nem üzemel, illetve a hernádvécsei, amelyről a későbbiekben bővebben is írok.

A szociális gazdaság szervezetei viszonylag kis pénztőkével megalapíthatók, inkább civil kurázi, tudás és vállalkozókedv szükségesek hozzájuk. A civil kurázi jelenléte az Abaúji térségben a civil szervezetekre vonatkozó adatok tükrében meglehetősen változó: több településen egyáltalán nincs civil szervezet (Detek, Felsőgagy, Szászfa, Pamlény), és vannak olyan települések, ahol az ezer főre eső nonprofit szervezetek száma a Közép-Magyarországi régiójét (16,8) is meghaladja, ami az országban a legmagasabb (Kány, Percse, Szemere, Alsógagy). A térség civil szervezeti közül ráadásul mindössze négy végez gazdasági tevékenységet. Szociális szövetkezet négy településen található. Hernádvécsein 2018-ban még négy szociális szövetkezet működött a TEIR szerint, a céginfón ma már csak egy található (nettó árbevétele 2020-ban 17 millió volt).

2. táblázat. Az Abaúji térség településeinek jellemzői 2.

	lakosság	romák	1000 főre jutó vállalkozások	őstermelők	szövetkezetek (szociális szövetkezetek)	civil szervezetek (gazdasági aktivitás)
Detek	270	0	50,3	12	0	2
Hernádpetri	262	23,1	8,8	6	0	4
Pusztaradvány	240	28	0	4	0	0
Felsőgagy	216	29,2	4,5	2	0	0
Büttös	183	4	25,2	8	0	3
Szászfa	119	9	28,4	7	0	0
Alsógagy	89	12,5	12	7	0	2
Kány	59	0	43,5	11	0	1
Litka	47	22	90,9	3	0	2
Pamlény	48	17	25,3	2	0	0
Gagyapáti	31	0	38,1	3	1 (1)	1
Keresztéte	36	22,7	112,7	5	1	3
Percse	27	0	0	6	0	1

Forrás: saját szerkesztés a ksh.hu és Teir adatainak felhasználásával (lsd. 3. fejezet 1., 4. bekezdés)

A szemerei és gagyapáti szociális szövetkezeteket az önkormányzat hozta létre, a gagyapáti ráadásul nem is helyi tevékenység végzése céljából, a szemereinek pedig nincs közzétett árbevétele. A bere-

ti két szociális szövetkezet közül az egyik végelszámolás alatt van, a másiknak 2019-ben volt 44 millió ft árbevétele. Ezek az adatok a szociális gazdaság gyengeségére utalnak a térségben. A tanulmányban a későbbiekben az abaúji térség szociális gazdaságának egy pillanatnyilag nem aktív, de mégis fontos szereplőjét fogom bemutatni, a fulókércsi szövetkezetet. Előbb azonban azzal a vállalkozással foglalkozom részletesebben, mely „feltette a térképre Encset.”

3.1 Anyukám mondta étterem - Encs

A ma már híres „Anyukám mondta” étterem történetének kezdete, hogy egy vendéglátósnak tanult encsi testvérpár Szikszó testvérvárosi kapcsolata révén Olaszországba került egy családi étterembe, Droba. Egyikük chef, a másikuk főpincér lett, magukba szívták az olasz konyhát, az olasz vendéglátás szemléletét és azt is, hogy hogyan kell egy családi üzletet menedzselni. Három év kint tartózkodás után, amikor a februári zárvatartás idejére hazalátogattak, épp eladó volt az encsi presszó, és részben bankhitelből megvették 1995-ben. Eleinte presszóként, kocsmaként vitték tovább a helyet, majd 2003-ban alakították pizzériává, amelyben egy egyszerű konyhát is működtettek, napi menüvel. Folyamatosan fejlesztették az étlapot belső igényükből fakadóan egyre „gasztrósabb” irányba. 15 év után, 2010 környékén vették fel jelenlegi nevüket- amikor már komoly volt a konyha. Marketinggel nem foglalkoztak sem akkor, sem most, az étterem híre szájról-szájra járt. Egyre jobban felfigyeltek rájuk, egyre többet írtak róluk, majd jöttek a díjak is: a Bízató kezdet az Alexandrától volt az első. 2010-ben szerepeltek először a Dining Guide katalógusban, ahol egyre jobb helyezéseket értek el, Top 100, Top 50, Top 20, Top 10 vidéki étterem, év vidéki étterme többször, aztán országos Top 10.

A hely legfőbb jellemzője, hogy családi étterem, házias ízekkel. A testvérpár tulajdonosok feleségei viszik a cukrászatot. Az ételekben részben az olasz kultúra jelenik meg -elsősorban a pizzában-, részben pedig a helyi, mind az alapanyagokban, mind az ízekben. Az étlap gerincét a vendégek kedvenc ételei adják, ebben a köretek változnak valamelyest a szezon szerint. Egyébként a szezon legerősebben a táblára felírt ételekben jelenik meg. Széles beszállítói körrel dolgoznak, a Hernád völgye adja a gyümölcsöket (barack, málna), a Zemplén a gombát, a Bükk a vadat, Bioszentandrásról veszik a különleges zöldséget, míg krumplit, hagymát a nagybani piacról. Van bárányosuk, kakasosuk, néhány hazai sajtos, tojás Vilmányból, bort Tokajból (és máshonnan) vásárolnak. Kéthetente megy a kamion Olaszországba, onnan jön a sonka, sajt, tészta, kávé, paradicsom és karácsonykor a kappan.

A munkatársak helyiek, a szakácsok a legjobb tanulóikból kerülnek ki. 4-5 éve volt egy nehéz időszak, amikor nagy volt a fluktuáció a szakácsok közt. Soknak érezték a munkát és kevésnek a fizetést. E kérdéseket megoldva azonban az étterem rentabilitása romlott. Ekkor jött az ötlet a miskolci pizzéria, a „Kávé, pizza, világbéke” megnyitásáról. Ez a hely a „fast casual” koncepcióba illeszkedik: gyorsan, jót enni, igényes környezetben, felszolgálók, nagy konyha nélkül, szűk termékválasztékkal. A miskolci üzlet jelentette a vállalkozás mentőövét a covid alatt is, hiszen az encsi éttermet be kellett zárni. Minden munkatársat megtartottak minimálbéren, de a miskolciak többet kaptak -onnan még a fővárosba és Debrecenbe is szállítottak pizzát a lezárás alatt. Azóta Egerben is nyílt világbéke, igaz franchise jellegű, illetve saját üzlet Debrecenben 2021-ben. A három helyen 63 munkatárs dolgozik jelenleg.

Az étterem sikere sokaknak ad motivációt és bátorítást, hisz „ha Encsen meg lehet ilyen csinálni, akkor bárhol meg lehet”.

3.2. Hotel Vécsecity - Hernádvécse

Takács Tibor állatorvos, egyetemi oktató-kutató, sikeres vállalkozó (1991-ben alapított Invet Kft. gyógyszerforgalmazó cég saját kutatás-fejlesztés eredményeként létrejött termék gyártásával is foglalkozott, a céget az alapító tulajdonos 2013-ban adta el), a debreceni Rotary Klub alapító elnöke a gyógyszerforgalmazásban megkeresett pénztökéjét fektette a hernádvécsei kastély és a hozzá tartozó kert megvásárlásába, felújításába. Azért döntött a szállodaként való hasznosítás mellett, hogy így biztosan fennmaradjon, ne romoljon le újra az épület és a kert állaga. A Nordától 2011-ben sikerült 445 millió 34%-os támogatást nyerni projekthez. Korábban is tettek sikertelen kísérletet támogatás igénylésére, de „a szociológiai sivatagban” nem akarták támogatni a szállodafejlesztést.

A műemléki védelem alatt álló Vécsey-Sardagna kastély 1790-ben épült késő-barokk stílusban, melyet a felújítás és berendezés során is igyekeztek megőrizni. A szálloda szárny berendezése eklektikus, de vannak különleges darabjai, pl. az 1890-es párizsi világkiállítás aranydíjas tálalója. A két új szárnyban a Vörös Torony szobái minimal-art stílusban, míg a Zöld Ház szobái polgári berendezéssel várják a vendégeket. A két nagy konferenciaterem, kiállítótér, bálterem, 120 fős étterem, grillterasz, vadászpoharazó, hangulatos borospince, színpadok, mozival céges rendezvények, tréningek, konferenciák, esküvők lebonyolításához is alkalmassá teszik a helyet. A 2018-as marketing terv célkitűzése volt, hogy minden héten legalább egy 50 fős, két éjszakás csoport érkezzen a szállodába, melyet sikerült is teljesíteni. A szálloda településhez kötődő attrakciói a roma panoptikum és ekhós szekér. A szálloda rendelkezik wellness részleggel, kis tóval, teniszpályával is.

A csoportok a szálloda vezetésével közösen alakítják ki a programjukat. Előfordult, hogy nem akart a csoport kinti programot, s akkor helybe hívták a hollóházaiakat, Göncről a pálinkást és Vizsolyból a mézest. A szálloda tematikus csomagjai pl. a disznóölés a csülök csárdában, a Kassai advent, illetve kisgyerekes vendégeknek a szerencsi csokigyár és helyi programok a kisállat (szarvasmarha, kecske, póni) foglalkoztatóban. Ez utóbbihoz tartozik egy kemencés kis ház, ahol kézműves programokat szerveznek (pl. tökfárgás Halloweenkor). Az első évben a helyi teknővájó cigány ember a pünkösdi programon mutatkozott be nagy sikerrel, később lebetegedett és meg is halt, mesterségét nem adta át. A szálloda vezetőségében van nyitottság a hagyományos cigány mesterségek interaktív bemutatására, amennyiben találnak ehhez embert. Rendszeres fellépőik a buzitai citera zenekar és Kovács Marcell tárogató művész. Ezek nem előre hirdetett alkalmak, volt viszont olyan is, amikor egy hétvégét kifejezetten St Martinnal kínáltak. A helyi cigány zenekar az egyik év minden hétvégéjén muzsikált a vacsorához, illetve nagy sikerrel a 2017-es szilveszteri rendezvényen. A környék látnivalóit (Füzér, Regéc, Vizsoly, Telkibánya, Gönc, Kassa, Aggtelek és Hollóháza) a szálloda honlapján feltüntetik, a vendégeknek igény szerint beszerzik a belépőjegyeket. Gyakran alakítanak ki csomagot, amikor a csomag árában a színvonalas idegenvezetés is benne van, pl. Kassára sikerült megnyerni Balassa Zoltánt a legismertebb helytörténészt, Regécen Bakos Ferencet. Filozófiájuk szerint fő cél a visszatérő vendégforgalom generálása.

A szálloda a helyi gazdasághoz több szállal kapcsolódik, encsi a hentes, de szállít a Buci pékség Forróról, Göncről érkezik a baracklekvár. Korábban Bioszentandrás is szállító volt. Svédasztalos reggelit és vacsorát kínálnak, ez utóbbiban van magyar sarok is.

A mintegy 30 munkavállaló közül helybeliek a szobaasszonyok és a karbantartó, a többiek egy része környékbeli (Szlovákia, Baktakék, Encs, Pere, Abaújszántó, Vizsoly, Abaújkér), de van egri, miskolci és debreceni is. A dolgozóknak lehetőségük van a szállodában aludni és teljes ellátást kapni, amikor 3-4 napos műszakukat töltik.

3.3. Balog Attila őstermelő - Hernádvécse

Balog Attila hernádvécsei cigány férfi. Kőműves szeretett volna lenni, de nem volt pénze megfizetni a mestert a gyakorlati helyen. A falu megbecsült csordása lett- amíg volt a falunak csordája. Azt követően gyermeke születéséig Budapesten helyezkedett el. Később többször próbált Miskolcra bejárni dolgozni, de a költségek elvitték a keresete jelentős részét. Mikor nagyobb gyermeke középiskolába került 2011-ben, nagyon fontossá vált egy jobb fizetés. Gondolkozott csincsillában, gombában, de az egyikhez pénz nem volt elég (és a kockázat is túl nagy volt), a másikhoz helység hiányzott. Egy ismerőse krizantémot termesztett és árult, onnan vette az ötletet és az első tanácsokat is. Ezen kívül az encsi gazdaboltos is segített, hogy más virágosok mit szoktak vinni, illetve youtube videókat nézett az internetről (még akkor is, ha nem magyarok voltak, s így egy szót se értett belőlük). Néhány virágtermesztőtől is kapott jó tanácsokat, pl. hogy a betegséget nem kezelni, inkább megelőzni kell. Az első palántákat még a gyereke ballagási pénzéből vette, és abban az évben a háztartási pénzből csíptek le műtrágyára, gombaöltre. Minden évben egyre többet ültettek, többfélét is, egyre nagyobb területen. Minden fóliasátor a házának udvarán áll. Árulni a közeli piacokon szokott, de sokan házhoz is mennek hozzá (kapuba jövős kuncsaftok). Facebook profilja van. A virágjai nagyon szépek, „az öregasszonyok mesziről kiszúrják, hogy melyik az enyém” – mesélte. Nyaralni az üzlet beindítása óta nem jár, mivel a virágokra 2-4 óránként rá kell nézni. A harmadik évben már kétféle milliót hozott a konyhára az üzlet. Gyerekeiknek feleségével meg tudták tanítani a kemény munka fontosságát és annak belátását, hogy tanulni kell: lánya Miskolcon munkaügyiisként dolgozik, fia középiskolás.

3.4. Szociális gazdaság Fulókércsen

A cigány falvakban a mai napig jellemző, hogy a családok klánokba rendeződnek, melyek egymással legalábbis tartózkodó, de gyakran rivalizáló vagy akár ellenséges viszonyban állnak. Ezen kívül jellemző az is, hogy e családoknak van egy feje, kvázi vezetője, a legbölcsebb-ügyesebb-tekintélyesebb ember, nem feltétlen a legidősebb, és olykor nem is férfi. A rendszerváltás utáni években, mikor a cigányok tömegével elvesztették munkahelyeiket, az aktív, családjukért, közösségükért tenni akaró cigányok civil szervezeteket alakítottak, illetve a kisebbségi törvény megszületése nyomán létrejövő cigány kisebbségi önkormányzatoknak lettek tagjai, vezetői. Sok szervezet és szervezeti ember a születő cigány civil társadalom gyermekbetegségeiben szenvedett, egyes szereplők később eltűntek, mások megerősödtek. Fulókércs esetén két férfi szerepét emelhetjük ki, a végül inkább negatív példát szolgáltató Horváth Lászlót, majd a később egyre fontosabbá váló Mata Imrét, aki ma a település megbecsült polgármestere. Horváth László volt Fulókércs első cigány szervezetének, az itteni Phralipe-nek és a cigány kisebbségi önkormányzatának elnöke. A 90-es évek elején megjelentek a térségben segítő szervezetek, személyek, így az Autonómia, a Soros, a Holland Alapítvány, az MCKA, Eurorégió. (G. Fekete, 2015; Barát, 2003)

A Soros és Holland Alapítvány a fulókércsi Phralipe több programját támogatta, melyek rendre kudarcnak bizonyultak, noha az alapötlet mindegyik esetében jó volt. Horváth László végül elköltözött a településről, és Mata Imre (Zorró) maradt az aktív ember a településen. Ő nagyon jó partnere lett Kes Bakkernek, aki a Holland Alapítványt képviselte és akit sok helyen a környéken kihasználtak, becsaptak a támogatottak. Itt Fulókércsen azonban sokrétű, hasznos tevékenységet végeztek. Zorró kedvence a mentor program és szombati iskola volt, melynek keretében a középiskolásokat támogatták anyagiilag és kísérték, mentorálták is őket. Szombatonként pedig a környékről behozták az érdeklődő gyerekeket játékos képességfejlesztő foglalkozásokra. Megalakult 1997-ben a Többet Együtt Egymásért Alapítvány, melynek fő profiljai az első években a téli tüzelő megoldása és krumpli, valamint bab

termesztés voltak. Csemeteültetést és tisztítást vállaltak az emberek társadalmi munkában, amiért cserébe tüzifát vihettek haza. „És milyen jól működött a dolog, megszűnt a lopás, nem volt rendőri intézkedés, itt Fulókércsen.” (interjúrészlet) A probléma az volt, hogy öntudatlanul nonprofit vállalkozást hoztak létre, aminek az lett a vége, hogy az APEH megbüntette az alapítványt, ami ezt követően hűmán szolgáltatásokra állt át, 2013 óta tanodát működtet. 2010-ben szociális szövetkezetet alapítottak, Együtt Egymásért Kegyetlen Térségi Szociális Szövetkezet néven. Az első nyertes pályázatuk után azonban sokáig nem pályáztak, mert azt érzékelték, hogy a 30 millió forint felesleges dolgokra ment el. Ehelyett piaci alapon végezték az erdészeti munkákat egészen 2014-ig, amikor Zorró polgármester lett. Azóta - sajnos - nincs ideje a szövetkezetre, szerepét nem vették át, noha formálisan posztját egyik fia elfoglalta.

4. Összefoglalás

A "leszakadó" Abaúji régió vállalkozásai és a szociális gazdaság szereplői nincsenek könnyű helyzetben. A tanulmányban négy olyan történetet mutattam be, melynek szereplői az esélyek ellenére sikerre vitték vállalkozásaikat és valósítottak meg jól menő kastélyszállót a „szociológiai sivatagban”, a majdnem teljesen cigányok lakta Hernádvécsén, vagy nemzetközi hírű éttermet az encsi butiksoron. Ezek a vállalkozások nemcsak azért jelentősek, mert munkahelyet adnak és a helyi gazdaságban vásárlóként is megjelennek, hanem fontosak a helyi értékek megjelenítésében, a helyi identitásképzésben is. A kastélyszálló létrejöttét egy sikeres vállalkozás profitja alapozta meg, az éttermet lépésről-lépésre építették fel. Mindkét esetben a szakmai kiválóság és a kitartás elengedhetetlen összetevők voltak. A másik két történet a cigányságról szól és a szükségről. E vállalkozások motivációi is más dimenziókban mozognak: egy család eltartása vagy a falu tüzelővel való ellátása a céljuk. Ezekben a történetekben is fontos tényezők a szakmai tudás, profizmus, az energiabefektetés és kitartás, valamint annak képessége, hogy meglássák a helyi értékeket és a helyi sajátosságokat kihasználják.

A Bartha-Molnár szerzőpáros (2016) a Cserehát helyi termékeit elemezve SLEM modellje segítségével azt találta, hogy a helyi termékek közül legnagyobb potenciállal az állattartás, fűszerek és gyógynövények, méz, ásványvíz és a természetbiztonosság rendelkeznek. A modell számba veszi a beszállítói hálózat, a rendelkezésre álló munkaerő mennyiségét és minőségét, az üzleti beágyazottságot, a versenyképességet és a piaci kondíciókat, azaz a megbízható, magas minőségű kereslet meglétét. Az általam feltárt sikeres vállalkozások nem a legígéretesebbnek talált termékekkel-szolgáltatásokkal foglalkoznak, noha a Bartha-Molnár által vizsgált egyes dimenziókban jó teljesítményt mutatnak- más indikátorok, más módszerek használatával. A munkaerőt tekintve a tanulmányban bemutatott vállalkozások közül helyből megoldani a munkaerőszükségletét a Hotel Vécsecity nem tudja, de ez nem jelent áthidalhatatlan problémát számára. A fogyasztói kört tekintve az őstermelő és a szociális szövetkezet teljes mértékben helyi fogyasztókra épít- szolgálva ezzel a fenntartható fejlődés elveit is, hiszen az áruk szállításának útja így a legrövidebb. Az étterem és a hotel vendégköre a teljes országra, sőt azon túl is kiterjed, és ebben az értelemben összességében hiába nincs helyben fizetőképes kereslet, keresletük stabil. A beszállítókat, üzleti partnereket vizsgálva mindkét nagyobb cégre jellemző, hogy törekszik a helyi erőforrások kihasználására, s ami helyben nem megoldható, azt szerzi be messzebről. A két kisebb cég működése során helyi kapcsolatrendszerére építve üzemel sikeresen.

A posztmodern regionális politika a belső erőforrások -regionális, társadalmi, szervezeti, kulturális, környezeti, gazdasági tényezők- aktivizálására és kapcsolati hálók kialakítására törekszik. (Vajsz-Pummer, 2006) A bemutatott történetek ennek lehetőségét bizonyítják, és annak fontosságát, hogy a

fejlesztők segítsenek feltárni, tudatosítani a meglévő erőforrásokat, mozgósítani azokat, motiválni és kísérni a megvalósítás folyamatát.

5. Köszönetnyilvánítás

A cikkben ismertetett kutató munka az Emberi Erőforrások Minisztériumának ÚNKP-18-3-I. Új Nemzeti Kiválóság Programja keretében folyt.

Irodalom

- [1] Barát, E. (2003). Fulókércs. In Csongor, A., Lukács, Gy. R. (Eds.), *Roma munkaerőpiaci programok* (pp. 168-178). Budapest, Autónia Alapítvány.
- [2] Bartha, Z., Molnár, L. (2016). The SLEM model as an assessment method for local goods' competitiveness. *Theory, Methodology, Practice*, 12, Special Issue, 5-13. <https://doi.org/10.18096/TMP.2016.02.01>
- [3] Borzaga, C., Tortia, E. (2007). *A szociális gazdasági szervezetek a vállalatelméletben*. OFA, Szociális gazdaság nemzetközi megközelítésben, az OECD tapasztalatok tükrében (pp. 6-45). Budapest. <http://www.szocialisgazdasag.hu/kiadvanyok> (letöltve: 2011.02.01.)
- [4] Campbell, M. (1999). *The third system - employment and local development*. Vol 1. Synthesis Report. Leeds University.
- [5] CIRIEC (2017). *Recent evolutions of the Social Economy in the European Union*. European Economic and Social Committee (EESC). http://www.ciriec.uliege.be/wp-content/uploads/2017/10/RecentEvolutionsSEinEU_Study2017.pdf (Utolsó megtekintés: 2020. február 28.)
- [6] G. Fekete, É. (2015). A csereháti fejlesztési program alapjai. In: G. Fekete, É. (Ed.), *A társadalmi innovációk a felzárkóztatás szolgálatában. Dél-Cserehát: nyitás a jövőre*.
- [7] Havasi, V. (2021). A közösség- és helyi gazdaságfejlesztés kapcsolódásai, valamint a kölcsönös hitelen alapuló rendszerek (időbank és helyi cserekereskedelem), kiegészítő és helyi pénzek működésmódja. *Szociálpedagógia*, 18/21(99), 89-110.
- [8] Kocziszky, Gy (2001). Gondolatok Borsod-Abaúj-Zemplén megye gazdasági helyzetéről az ezredfordulón. In Kocziszky Gy., Lórántné Orosz, E. (Eds.), *Borsod-Abaúj-Zemplén megye kistérségeinek jelene és jövője az ezredfordulón*. Miskolc (s.n.)
- [9] Mélypataki, G., Olajos, I. (2019). A szociális szövetkezetek jogi és általános jellemzői a Miskolci, a Tiszaújvárosi és a Mezőkövesdi járásokban. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica. Tomus*, XXXVIII(1), 392-421. <https://doi.org/10.32978.sjp.2020.023>
- [10] Siskáné, Sz. B. (2019). Az ásványvíz, mint a társadalmi-gazdasági innováció része. *Műszaki Földtudományi Közlemények*, 88(1), 106-110. Miskolci Egyetemi Kiadó.
- [11] Vajsz, T., Pummer, L. (2006). A magyarországi régiók közötti különbségek vizsgálata. *Gazdálkodás*, 50(4), 19-30.
- [12] Zsibók, Zs. (2019). *Minden marad a régiben? Regionalizált növekedési pályák Magyarországon* Területi statisztika, 2019. május 31. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2019/03/ts590301.pdf> (utolsó megtekintés: 2022.01.27.) <https://doi.org/10.15196/TS590301>